

УДК 664.1:334.75,18/19”

DOI: 10.12958/2227-2844-2022-4(352)-91-99

Забудкова Ольга Андріївна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”,
м. Полтава, Україна.
olga3405@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0289-5317>

**МОНОПОЛІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ
В ЦУКРОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ
НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.**

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну навесні 2022 р. перед людством постала загроза глобальної продовольчої кризи. Однією з її причин є обмеження експорту харчових ресурсів з України – одного з ключових постачальників продовольства. Така роль нашої країни склалася історично від самого початку формування світового ринку. Саме тому актуальним наразі виглядає дослідження початкового етапу цього процесу, а також викликів, з якими зіштовхувалися підприємці, та відповідей на них з боку бізнесу та влади наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Однією з таких відповідей стало, зокрема, створення об'єднань промисловців з метою обмеження конкуренції – монополій різних форм (картелі, синдикати, трести тощо). Одні з перших подібних угод виникли наприкінці ХІХ ст. в цукровій промисловості Російської імперії, переважна частина якої була зосереджена на українських територіях, що входили тоді до її складу.

Метою статті є визначення основних тенденцій монополізації цукрової промисловості українських губерній Російської імперії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Вивченню цукрової промисловості Російської імперії, зокрема й питанням її монополізації, присвячена значна кількість наукових розвідок. Перші спроби систематизації знань щодо проблеми було здійснено ще сучасниками, зокрема С. Фармаковським (1908), Л. Кафенгаузом (1910) та ін. Системного ж вивчення монополізації цукрової промисловості набула в дослідженнях радянських істориків, серед яких виділяємо М. Гефтера (1951) та І. Каменецьку (1965), які першими здійснили спробу на основі великого масиву архівних джерел проаналізувати проблему, що вивчається. Сучасна українська історіографія представлена переважно роботами, які зачіпають проблему монополізації цукрової промисловості

в контексті вивчення економічного становища українських губерній Російської імперії (Кругляк, 1992; Шляхов, 2010; Економічна історія, 2011 та ін). До зазначеної теми ми частково зверталися в нашій дисертації (Забудкова, 2018), втім вважаємо за доцільне продовжити дослідження та окремо опублікувати його результати.

Найпростіші угоди монополістичного характеру відомі в Російській імперії з середини XIX ст. Сучасна наука розрізняє декілька форм монополій. Серед найпростіших – картель (об'єднання підприємств, учасники якого укладають угоду про розподіл ринків збуту й цін та зберігають власність на засоби виробництва й продукцію) та синдикат (угода підприємств, учасники якої реалізують вироблену продукцію через спільну збутову контору, втрачаючи комерційну самостійність). Втім наприкінці XIX – на початку XX ст. у Російській імперії усталеної термінології ще не склалося, тож монополістичні об'єднання частіш за все позначалися загальним терміном „синдикат”. У подальшому деякі дослідники продовжили використання усталених термінів, що призвело до плутанини у поняттях (Забудкова, 2019). Яскравим прикладом тут є якраз цукрова промисловість, оскільки традиційно першим синдикатом вважається саме створене 28 квітня 1887 р. об'єднання цукрозаводчиків, куди увійшли 78% цукрових заводів. Втім ще радянський історик М. Гефтер (1951, с. 150) зазначав, що оскільки воно не мало спеціальної контори для продажу, то за своєю формою було картелем, а не синдикатом.

Заводи, які увійшли до складу союзу, виробляли 79–90% цукру в імперії, що дозволило картелю суттєво підняти ціни – до 20% (Каменецкая, 1965, с. 115). При цьому потреби в спільному збуті, вочевидь, не виникало – картель стабілізував ціни на цукор, що дозволило не лише перекрити витрати на виробництво, але й забезпечити необхідні прибутки підприємців (ЦДІАК, ф. 442, оп. 541, спр. 143, арк. 6). Забезпечувалося це тим, що угода мала експортну складову – обов'язковий експорт надлишків цукру.

Вивезення цукру за кордон почалося з 1871 р., проте про систематичний експорт можна з 1885 р. Так, у 1871–1875 рр. він склав – 9,6 тис пуд. (в середньому за рік – 1,9), у 1882–1886 рр. – 8 197,8 (1,639,8), а у 1887–1891 рр. – 25 985,6 (5 197,1). Тож, як бачимо, зі створенням синдикату вивезення зростало. Це ж стосувалося й виробництва цукру: у 1876–1881 рр. – 59 328,1 тис. пуд. (вивезено 8,5% від загального виробництва), 1882–1886 рр. – 102 332,1 (8,0%), 1887–1891 рр. – 131 173,8 (19,7%) (Цехановский, 1908, с. 87). Однак уже з середини 1890-х рр. обсяги вивезення загальмувалося при зростанні загальної кількості виробленого цукру.

Вищевикладене зумовлювало нестійкість картельного об'єднання, контрагенти якого були змушені зазнавати збитків під час вивезення цукру, оскільки вдавалися до політики демпінгу. До середини 1890-х рр.

високі ціни на цукор загострили конкуренцію серед цукропромисловців, що призвело до розпаду союзу в 1895 р. У тому ж році його необхідність в подальшому була ліквідована введенням урядового цукрового нормування обсягів виробництва та цін, а інтереси цукропромисловців з травня 1897 р. відстоювало новозасноване Всеросійське товариство цукрозаводчиків.

Економічна криза 1900–1903 рр. болюче вдарила по всіх галузях промисловості та спричинила значне загострення конкуренції, що розпочало новий етап монополізації в Російській імперії. У цих умовах картелі найчастіше розпадалися, тому виходом ставало штучне регулювання пропозиції, для чого створювалися спеціальні продажні контори у вигляді синдикатів. Умовою їхньої успішної діяльності була однорідність синдикуваного товару, тому вони охоплювали передусім галузі важкої промисловості: металургійну, видобувну, машинобудування. Водночас у легкій та харчовій промисловості, як і раніше, переважали нечисленні картельні угоди.

Криза загострила конкурентну боротьбу в цукровій промисловості, насамперед у рафінадній галузі. Традиційно першу угоду рафінерів відносять до 1902 р., однак, за свідченнями одного з його організаторів П. Ланге (1914а, с. 390), її було укладено пізніше – влітку 1903 р. Союз передбачав регулювання розмірів виробництва та цін, тож був типовим картелем.

Протягом наступних 10 років він неодноразово розпадався та поновлювався. Так, після розпаду в 1907 р. різке падіння цін спонукало рафінерів чи не щороку поновлювати угоду, спричиняючи подорожчання рафінаду, що визнавав і уряд (РГИА, ф. 1276. оп. 20, д. 38, л. 91). У 1910 р. до неї приєдналися всі заводи Південно-Західного району та 32 заводи Царства Польського (Левин, 1910, с. 4). Зауважимо, що останні в цьому ж році утворили у Варшаві союз для торгівлі цукром і спільних закупівель, до якого ввійшли 13 підприємств краю (*Союз сахарозаводчиков*, с. 2).

Нестійкість об'єднання призвела до його оновлення – у березні 1914 р. було здійснено спробу створити синдикат (Н.С., 1914, с. 5–6). Нова угода нормувала випуск рафінаду на ринок, а не його виробництво, як це практикувалося раніше. Центральним органом тут було Бюро рафінерів, завдання якого полягало у визначенні розміру виробництва та регулюванні біржових цін шляхом випуску за потреби рафінаду з запасу (Ланге b, 1914, с. 314). За своєю структурою новий союз максимально наблизився до синдикату, однак продаж рафінаду так і не було централізовано – Бюро рафінерів не брало на себе жодних комерційних операцій. Тож у рафінадній промисловості монополістичні угоди не пішли далі нестійких картельних союзів, які трималися лише за рахунок несприятливих зовнішніх умов, коли найменше покращення стану ринку призводило до їх розпаду.

Початок Першої світової війни позначився на розвитку промисловості Російської імперії. Це було пов'язано з загальними змінами кон'юнктури та структури економіки, обмеженням зовнішньої торгівлі, а також безпосередніми бойовими діями та окупацією окремих територій, зокрема потужних Прибалтійського й Польського районів. Пізніше проявилися основні проблеми воєнної економіки імперії: транспортні, дефіцит палива, „відхід досвідчених робітників, призваних на військову службу, перерви в підвезенні матеріалів, неотримання деяких верстатів і приладів, що були замовлені для посилення обладнання заводу, тривале підвищення цін на сировинні матеріали й, нарешті, нові податки” (ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 27, арк. 36). Усе вказане значно вплинуло на діяльність картелів і синдикатів.

Картель рафінерів продовжив діяльність у нових умовах. Із самого початку війни його регулярно звинувачували в підвищенні цін та гальмуванні виробництва, що промисловці пояснювали подорожчанням переробки, вартості палива, робітників тощо (*Із хроніки*, с. 423). Не могло не позначитися на ціні цукру й скорочення кількості цукрових підприємств з 297 до 233 заводів, передусім за рахунок заводів Царства Польського та Холмщини (*Данные о ходе*, с. 2). Крім того частину цукрових заводів було мобілізовано для виробництва предметів військового спорядження. Стрімко зростаючі ціни цукру змусили уряд вдатися до безпосереднього регулювання ринку – починаючи з травня 1916 р. всі його закупівлі здійснювали лише через Центральне бюро для об'єднання закупівель цукру (Центроцукор) (*Москва*, с. 2).

Звернемо увагу, що протягом всього свого існування картелювання цукрової промисловості відбувалося за цілковитої згоди влади. Економічна політика уряду Російської імперії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. була спрямована на створення тісного зв'язку влади та капіталу шляхом забезпечення залежності останнього від держави. Саме задля досягнення цієї мети влада постійно змінювала тактику щодо монополістичних об'єднань у промисловості.

З початком у 1880-х рр. кризи перевиробництва в галузі цукрозаводчики неодноразово відправляли делегатів до Петербургу з клопотаннями про створення цукрового картелю безпосередньо Міністерству фінансів через введення нормування випуску цукру на внутрішній ринок. Однак уряд пропозицію не підтримав, зазначивши, що „регулювання виробництва” – справа самих підприємців і вони мають „діяти на власний розсуд”, прямо натякаючи на необхідність створення монополії самими промисловцями (Лившин, 1961, с. 191).

Сучасники зазначали, що картель було засновано „під впливом особливих факторів, пов'язаних із урядовими заходами” (Фармаковський, 1908, с. 31–32). „Особливі фактори” полягали в тому, що серед великих підприємців цієї галузі значну роль відігравало титуловане землеробське дворянство, наближене до двору й уряду (графи Бобринські, Браницькі,

Потоцькі та ін.). Така підтримка була характерною і для всіх подальших об'єднань у цукровій галузі, незалежно від часу їх існування. Крім того, прибуток скарбниці від цукрового акцизу досягав 15 млн. руб. і становив значну частину прибуткової частини державного бюджету імперії (Шепелев, 1981, с. 183).

Напередодні Першої світової війни урядові кола беззаперечно підтримували існування цукрового нормування та об'єднання рафінерів. Так, у розписі на 1910 р. міністр фінансів вказував, що ціни на рафінад підняв картель, однак проти нього не можна почати судове переслідування. Відзначали „терпляче, а іноді навіть співчутливе ставлення нашого уряду до синдикатів, особливо до таких, за які стоять аграрії або великий капітал” (Кафенгауз, 1910, с. 3).

Зовсім інакше сприймало виробників цукру суспільство. Саме монополізація цукрової промисловості стала тією „червоною ганчіркою”, яка найбільше збурювала пересічне населення імперії. Уряд і виробників цукру звинувачували в прагненні до підвищення цін на цукор і його вивезення за кордон за рахунок внутрішніх споживачів. На початку 1899 р. газета „Южный край” зауважувала, що внаслідок такої політики „споживачі цукру сплачують один акциз до скарбниці, а інший на користь цукрозаводчиків і навіть власне не на їхню користь, а на користь закордонних споживачів” (Харьков, 1899, с. 2).

Таким чином, у цукровій промисловості Російської імперії монополістичні угоди не пішли далі нестійких картельних союзів, що було традиційним для галузей з сильною конкуренцією. Високий попит не викликав необхідності в постійно діючих торговельних органах, тому об'єднання тут мали ситуативний характер. Іншою тенденцією став системний захист інтересів цукрозаводчиків з боку державної влади, оскільки, на відміну від більшості галузей промисловості, найбільші виробники цукру належали до впливових дворянських родин, тому й користувалися додатково становими привілеями. Загалом питання монополістичних об'єднань у цукровій промисловості потребує подальшого дослідження (зокрема це стосується історії рафінадного картелю) саме з точки зору вивчення стосунків між представниками промислового та аграрного капіталів та адаптації привілейованих верств суспільства до новацій ринкової економіки.

Список використаної літератури

- 1. Фармаковский С.** Вопросы синдикатской практики. *Промышленность и торговля*. 1908. № 1. С. 31–33.
- 2. Кафенгауз Л.** Синдикаты в России. *Русские ведомости*. 1910. № 166. 21 июля. С. 3.
- 3. Гефтер М.** Из истории монополистического капитализма в России: (Сахарный синдикат). *Исторические записки*. М., 1951. Т. 38. С. 104–153.
- 4. Каменецкая И. М.** Возникновение монополий в свеклосахарной промышленности. *История СССР*. 1965. № 6. С. 110–121.

5. Кругляк Б. А. Внутренняя торговля в России в конце XIX – в начале XX века. На материалах Украины. Самара : Изд-во „Самарский университет”, 1992. 192 с. **6. Шляхов О. Б.** Україна на шляху до індустріального суспільства (друга половина XIX – початок XX ст.) : монографія. Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. 244 с. **7. Економічна історія України: іст.-екон. дослідження** : в 2 т. / ред. рада : В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін. К. : Ніка-Центр, 2011. **8. Забудкова О. А.** Створення та розвиток синдикатів у промисловості Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Старобільськ, 2018. 252 с. **9. Забудкова О. А.** Промислові монополії Російської імперії: проблема термінології. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки.* 2019. Вип. 5 (328). С. 95–106. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-5\(328\)-95-106](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-5(328)-95-106). **10. Центральний державний історичний архів України**, м. Київ (ЦДАК). Ф. 442. Оп. 541. Спр. 143. Арк. 6. **11. Цехановский М. Ю.** Вывоз русского сахара за границу. *Промышленность и торговля.* 1908. № 2. С. 87–89. **12. Ланге П. В.** Еще о деятельности Бюро рафинеров. *Вестник сахарной промышленности.* 1914а. № 42. С. 390–396. **13. Российский государственный исторический архив (РГИА).** Ф. 1276. Оп. 20. Д. 38. Л. 91–92. **14. Левин И. И.** Синдикат рафинеров. *Русские ведомости.* 1910. № 296. 23 дек. С. 4. **15. Союз сахарозаводчиков.** *Коммерсант.* 1910. № 321. 3 авг. С. 2. **16. Н. С.** Сахарная нормировка и рафинеры. *Южный край.* 1914. № 11890. 12 февраля. С. 5–6. **17. Ланге П. В.** Несколько слов о деятельности Бюро рафинеров. *Вестник сахарной промышленности.* 1914б. № 39. С. 310–315. **18. Державний архів Луганської області (ДАЛО).** Ф. 2. Оп. 1. Спр. 27. Арк. 31–36. **19. Из хроники** Бюро рафинеров. *Вестник сахарной промышленности.* 1915. № 18. С. 423. **20. Данные** о ходе сахарного производства. *Торгово-промышленная газета.* 1915. № 262. 25 нояб. С. 2. **21. Москва,** 31 июля. *Русские ведомости.* 1916. № 177. 31 июля. С. 2. **22. Лившин Я. И.** Монополии в экономике России. М. : Наука, 1961. 448 с. **23. Шепелев Л. Е.** Царизм и буржуазия во второй половине XIX в. Л. : Наука, 1981. 275 с. **24. Харьков,** 13 апр. *Южный край.* 1899. № 6280. 14 апр. С. 2.

References

- 1. Farmakovskij, S.** (1908). Voprosy sindikatskoj praktiki [Issues of syndicate practice]. *Promyshlennost' i trgovlya – Industry and trade*, 1, 31-33 [in Russian].
- 2. Kafengauz, L.** (1910, July 21). Sindikaty v Rossii [Syndicates in Russia]. *Russkie vedomosti – Russian news*, 166, 3 [in Russian].
- 3. Gefter, M. Ya.** (1951). Iz istorii monopolisticheskogo kapitalizma v Rossii: (Saharnyj sindikat) [From the history of monopoly capitalism in Russia: (Sugar syndicate)]. *Ist. zap. – Historical notes*, 38, 104-153 [in Russian].
- 4. Kameneckaya, I. M.** (1965). Vozniknovenie monopolij v sveklosaharnoj

promyshlennosti [The emergence of monopolies in the sugar beet industry]. *Istoriya SSSR – History of the USSR*, 6, 110-121 [in Russian].

5. Kruglyak, B. A. (1992). Vnutrennyaya torgovlya v Rossii v konce XIX – v nachale XX veka. Na materialah Ukrainy [Domestic trade in Russia in the late XIX – early XX century. On the materials of Ukraine]. Samara: Izd-vo „Samarskij universitet” [in Russian].

6. Shliakhov, O. B. (2010). Ukraina na shliakhu do industrialnogo suspilstva (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [Ukraine on the way to industrial society (second half of XIX – early XX century)]. D.: Vyd-vo Dnipropetr. nats. un-tu [in Ukrainian].

7. Lytvyn, V. M. (Ed.). (2011). Ekonomichna istoriia Ukrainy: ist.-ekon. doslidzhennia [Economic history of Ukraine: historical and economic research]. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].

8. Zabudkova, O. A. (2018). Stvorennia ta rozvytok syndykativ u promyslovosti Rosiiskoi imperii naprykintsi XIX – na pochatku XX st. [Establishment and development of syndicates in the industry of the Russian Empire at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century]. *Candidate's thesis*. Starobilsk [in Ukrainian].

9. Zabudkova, O. A. (2019). Istoriohrafiiia monopolizatsii promyslovosti Rosiiskoi imperii naprykintsi XIX – na pochatku XX st. [Historiography of industrial monopolization in the Russian Empire in the late XIX – early XX century]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istorychni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Historical Sciences*, 5 (328), 95-106 [in Ukrainian].

10. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv (TsDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv (CSHAK of Ukraine)]. F. 422. Op. 541. Spr. 143. Akr. 6. [in Russian].

11. Cekhanovskij, M. Yu. (1908). Vyvoz russkogo sahara za granicu [Export of Russian sugar abroad]. *Promyshlennost' i torgovlya – Industry and trade*, 2, 87-89 [in Russian].

12. Lange, P. V. (1914a). Eshche o deyatelnosti Byuro rafinerov [More about the activities of the Bureau of refiners]. *Vestnik sakharnoy promyshlennosti – Bulletin of the sugar industry*, 42, 390-396 [in Russian].

13. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (RGIA) [Russian State Historical Archive (RSHA)]. F. 1276. Op. 20. D. 38. L. 91-92 [in Russian].

14. Levin, I. I. (1910, December 23). Sindikat rafinerov [Syndicate of refiners]. *Russkie vedomosti – Russian news*, 296, 4 [in Russian].

15. Soyuz saharozavodchikov [Union of sugar producers]. (1910, August 3). *Kommersant – Businessman*, 321, 2 [in Russian].

16. N. S. (1914, February 12). Sakharnaya normirovka i rafinery [Sugar normalization and refiners]. *Yuzhnyy kray – Southern edge*, 11890, 5-6 [in Russian].

17. Lange, P. V. (1914b). Neskolko slov o deyatelnosti Byuro rafinerov [A few words about the activities of the Bureau of refiners]. *Vestnik sakharnoy promyshlennosti – Bulletin of the sugar industry*, 39, 310-315 [in Russian].

18. Derzhavnyi arkhiv Luhanskoi oblasti (DALO) [State Archive of Luhansk Oblast (SALO)]. F. 2. Op. 1. Spr. 27. Ark. 31-36 [in Russian].

19. Iz hroniki Byuro rafinerov [From the chronicle of the Bureau of Refiners]. (1915). *Vestnik sakharnoy promyshlennosti – Bulletin of the sugar industry*, 18, 423 [in Russian].

20. Dannye o hode sahnogo

производства [Data on the progress of sugar production]. (1915, November 25). *Torgovo-promyshlennaya gazeta – Commercial and industrial newspaper*, 262, 2 [in Russian]. **21. Moskva**, 31 iyulya [Moscow, July 31]. (1916, July 31). *Russkie vedomosti – Russian news*, 177, 2 [in Russian]. **22. Livshin, Ya. I.** (1961). *Monopolii v ekonomike Rossii [Monopoly in the economy of Russia]*. M.: Nauka [in Russian]. **23. Shepelev, L. E.** (1981). *Carizm i burzhuziia vo vtoroj polovine XIX v. [Tsarism and the bourgeoisie in the second half of the XIX century]*. Leningrad: Nauka [in Russian]. **24. Har'kov**, 13 apr. [Kharkov, 13 April]. (1899, April 14). *Yuzhnyy kray – Southern edge*, 6280, 2 [in Russian].

Забудкова О. А. Монополістичні тенденції в цукровій промисловості України наприкінці XIX – на початку XX ст.

У статті проаналізовано монополістичні тенденції в цукровій промисловості України в складі Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. Зазначено, що саме для цієї галузі в джерелах і подекуди в історіографії склалася плутанина в термінах, адже традиційно монополістичні союзи тут називають синдикатами, хоча по своїй суті вони є картелями. Визначено, що цукрова промисловість була однією з перших галузей, де розпочалися процеси монополізації – перши картель тут було створено в 1887 р. Разом з тим, висока конкуренція на цукровому ринку зумовила його нестійкість і розпад в першій половині 1890-х рр. Тоді ж було введено урядове нормування обсягів виробництва та реалізації цукру. З початком XX ст., який було позначено економічною кризою 1900–1903 рр., панівною стала тенденція до монополізації рафінаду. Визначено, що картель виробників рафінаду почав діяльність у 1903 р., але був нестійким, тому угоду неодноразово розривали та укладали знову. Напередодні Першої світової війни було зроблено спробу синдикування союзу, але завершеного вигляду він не отримав. Протягом війни у зв'язку із стрімким зростанням цін уряд у 1916 р. створив Центральне бюро для об'єднання закупівель цукру (Центроцукор), що унеможливило подальшу діяльність цукрових картелів. Окремо підкреслено, що протягом всього періоду існування монополістичних угод у цукровій промисловості підприємці користувалися систематичною підтримкою уряду, не зважаючи на незадоволення значної частини суспільства. Підсумовано, що в цукровій промисловості Російської імперії монополістичні угоди не пішли далі нестійких картельних союзів, що було традиційним для галузей з сильною конкуренцією. Іншою тенденцією став системний захист інтересів цукро заводчиків з боку державної влади, оскільки найбільші виробники цукру належали до впливових дворянських родин, тому й користувалися додатково становими привілеями

Ключові слова: монополізація, цукрова промисловість, картель, Російська імперія.

Zabudkova O. A. Monopolistic tendencies in the sugar industry of Ukraine in the late XIX – early XX centuries

The article analyzes the monopolistic tendencies in the sugar industry of Ukraine as part of the Russian Empire in the late nineteenth – early twentieth century. It is noted that for this area in the sources and sometimes in historiography there is confusion in terms, because traditionally monopolistic unions are called syndicates, although in essence they are cartels. It is determined that the sugar industry was one of the first industries where monopolization processes began – the first cartel was established here in 1887. However, high competition in the sugar market led to its instability and disintegration in the first half of the 1890s. government regulation of sugar production and sales. With the beginning of the twentieth century, which was marked by the economic crisis of 1900–1903, the tendency to monopolize refining became dominant. It has been determined that the cartel of refined producers started operating in 1903, but was unstable, so the agreement was repeatedly terminated and re-concluded. On the eve of the First World War, an attempt was made to syndicate the union, but it was not completed. During the war, due to the rapid rise in prices, the government established the Central Bureau for the Consolidation of Sugar Procurement (Centrosugar) in 1916, making it impossible for sugar cartels to continue. It was emphasized that throughout the period of monopolistic agreements in the sugar industry, entrepreneurs enjoyed the systematic support of the government, despite the dissatisfaction of a large part of society. It is concluded that in the sugar industry of the Russian Empire, monopolistic agreements did not go beyond unstable cartels, which was traditional for industries with strong competition. Another trend was the systematic protection of the interests of sugar producers by the state authorities, as the largest sugar producers belonged to influential noble families, and therefore enjoyed additional caste privileges.

Key words: monopolization, sugar industry, cartel, Russian Empire.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2022 р.

Прийнято до друку 10.05.2022 р.

Рецензент – д. і. н., проф. Набока О. В.